

den bistra

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift

för litteratur, musik och film,

Nr. 20 Våren 1994.

Andra Årgångens nr. 6.

Redaktör, stilistisk bearbetare och ansvarig utgivare: Christian Lanciai
Brev och bidrag mottages tacksamt, t.o.m. anonyma och pseudonyma,
(om de bara är försedda med avsändare,
så att vi kan hålla kontakt med insändaren som medarbetare.)

Innehåll i detta nummer :

Ledare	2
Fritänkarens problem med ruljangsen	3
Vanlig svensk avundsjuka	3
Slaskspalt	4
Föreningen för Mänskliga Rättigheter	6
Gammalt och nytt om Aurelio Lanciai (biografi)	6
Leoparden (<i>Giuseppe Tomasi di Lampedusa</i>)	10
En sång för Kurdistan (<i>film</i>)	11
I faderns namn (IRA)	12
Vargmagi (<i>film</i>)	13
Angieszka Holland (<i>film</i>)	14
Alla konstnärers högsta önskedröm (<i>film</i>)	15
En lans för Stora Teatern	16
Den gamle Rossini och den gamle Sixten Ehrling	16
Sagan om Vivaldi	17
Kristendomens kris - <i>Johannes B. Westerberg och Roland Allnert</i>	19
Samtal i Jerusalem, del 4	20
Gotisk historia, av <i>John Bede</i> , del 20.	22
Nya indiska turer, del 6 (med fortsatt rapport från Tibet)	24

På beställning kan såväl tidigare nummer som enbart tidigare artiklar och följetongavsnitt erhållas.
Utom inom Sverige distribueras tidskriften även till de flesta andra länder i Europa samt några i Asien och Amerika och numera även på engelska.

Ett varmt tack till alla betalande prenumeranter för deras förtroende.

Göteborg den 12 april 1994.

Ledare

För första gången ägnar vi oss att skriva en ledare. En sådan har efterlysts ända sedan tidskriftens tillkomst, men då vi aldrig velat binda oss till någon enskild politisk eller religiös åskådning har vi aktat oss för att skaffa oss någon ensidig eller tydlig färg.

Emellertid har de hårda erfarenheternas svåra väg omsider lett oss till ett ställningstagande. Dessa erfarenheter har främst varit människoöden och exempel. Vi har lärt oss mycket, och motvinden har tvingat oss till att vända seglet så att den mödosamma kryssningen ändå må föra oss framåt. De flesta motvindarna har kommit från arga, politiska och fundamentalistiska läsare samt från svallvågarna av två vördade kollegers självmord: Henning Enedal (40) och Hugo Arnold (45). Egendomligt nog har förlusten av dessa lärt oss mera än några levande vänner eller fiender i världen.

Problemet i världen idag är som alltid okunnighet. Allmän ignorans innebär dumhet, barbari, historielöshet och felaktig politik. Som Hamlet sade: "Ur led är tiden. Ve mig att jag har fötts för att vrida den rätt igen." Detta har alltid varit den bildade humanistens dilemma.

Ända fram till slutet av 1800-talet var kultur och bildning en självklar beståndsdel av det mänskliga livet. Mot slutet av 1800-talet började det bli modernt att betrakta bildning och andlig odling som ett kulturnobberi och som ett av de högre klassernas odrägliga privilegier, främst genom nihilismen i Ryssland och sådana som Strindberg i Sverige. Det blev legitimt att racka ner på traditionella kulturvärderingar, och den kanske främsta ledaren av alla för detta kulturhat var Leo Tolstoj i Ryssland, som bland annat skrev en hel bok bara för att nedsätta Shakespeare-diktningen och som inför Tjajkovskij på liknande vis försökte nedsätta Beethovens musik. Men Tolstoj var bara en ledstjärna för många, och till hans lärjungar hörde revolutionärer som Lenin och Gandhi, vars livsuppgifter blev att fördärva världsordningen. De fick rätt, ty den blev fördärvad genom de båda världskrigen och dess följder; men med badvattnet kastades barnet ut ur baljan, och vi lider idag av en mondial kulturell misär, som inga I-länders högsta möjliga tekniska standard kan avhjälpa - i jämförelse med 1800-talets kulturnivå är alla I-länder idag kulturella U-länder.

Fritänkaren utgör en strävan i motsatt riktning. Vi vill framhäva litteraturens grundläggande betydelse för all civilisation med Bibeln som grundsten för all bildning ända fram till våra dagar. Vi beklagar litteraturens och all kulturs fall under 1900-talet genom de båda världskrigen, som inneburit slutet för all skönhet, klassisk form, klarhet och ideell strävan. I stället har olika modernismer som functionalism, kubism och all tänkbar litteratur utan vare sig rim eller reson, form eller mänsklighet tillåtits dominera. Den klassiska musikens skönhet med melodi och harmoni som enda hållbar grund har förkastats till förmån för alla tänkbara omusikaliska missljud som atonalism, hårdrock och vedervärdigt rap. Fritänkaren tar avstånd från all kulturell och politisk urspårning från och med 1914 för att i stället anknyta till de ideal och värderingar som förelåg tidigare. Endast filmen, menar Fritänkaren, har tillfört 1900-talet något konstruktivt nytt och gott.

Fritänkarens problem med ruljangsen

Om alla, som Fritänkaren från början distribuerades till, hade ställt upp som betalande prenumeranter (100 kronor om året) och därtill bidragit till tidskriftens spridning genom att dela med sig av dess innehåll med andra, så hade det aldrig uppstått några problem. Fritänkaren hade då haft en normal utveckling med en ständigt ökande skara av prenumeranter, så att den aldrig ens hade behövt höja priset.

I stället blev det så, att det från början uppstod en seg och talrik skara gratisprenumeranter, av vilka de flesta ville prenumerera och ville betala och ofta lovade att göra det men aldrig gjorde det. Alla som hittills sagt upp prenumerationen har menat att det inte är någon idé att de prenumererar eftersom de ändå inte orkar, hinner eller vill läsa den. Å andra sidan är det ett enhälligt vitsord från alla som faktiskt läser den att den är läsvärd och att det inte är något fel på dess innehåll utan bara tvärtom. Men folk orkar inte, hinner inte och vill inte läsa. Därav uppstod Fritänkarens problem med ruljangsen.

Folk föredrar att låta sig fördummas av television och skvalmusik. Färre och färre öppnar en bok, och en försvinnande minoritet läser den. Världen håller på att glömma sin världslitteratur och dess historia. Därför blir det mindre och mindre lönsamt med klassiker, varför dessa mer och mer kommer på undantag.

Därför förblir även Fritänkaren en underjordisk tidskrift med billigaste tänkbara lay-out och med mycket begränsad spridning. Och endast därför, för att så många inte gitte läsa den, blev den tvungen att höja sitt pris, vilket den gärna hade låtit bli, då vi inte heller är några särskilt bra inkassörer eller affärsmän. Därav utformades Fritänkarens öde mer och mer till att mest bara bli en flämtande överansträngning för att få sina otidsenliga kulturvärderingar att överleva.

(Anmärkning: Med gratisprenumerant menas en person som fått nästan alla Fritänkare hittills utan att någonsin ha betalat någonting för dem. De blir inte färre utan tvärtom dyrare, då tendensen är att det blir fler och fler sådana utomlands.)

Vanlig svensk avundsjuka

Ett lika vidlyftigt som känsligt ämne men samtidigt en sjukdom som aldrig nog kan dissekeras och petas i som det stankalstrande varsår det alltid förblir.

Ämnet kan för en gångs skull behandlas då den som skriver detta för ovanlighetens skull stannar hemma i vår i stället för att resa ut på en sedvanlig Europaturné. Ständigt de senaste åren har man fått höra: "Men hur har du råd att resa så mycket? Var får du pengar ifrån?" Och de avundas ens livsföring och vill inte att man skall ge sig iväg och tycker att man i stället skulle lägga de pengarna på viktigare saker, som till exempel bekostandet av andra människors ansvarslöshet, vilket bara tvingar in en själv i en bur, så att man ständigt bara blir argare och sjukare av att gå omkring som ett instängt lejon.... Vad är viktigare än att träffa människor som man inte får träffa annars?

Jag har inte råd att resa men reser ändå. Det är hela hemligheten. Det kommer ibland surt efteråt som skulder och berg av arbete som tornat upp sig, så att man sedan aldrig hinner i fatt sig själv varken ekonomiskt eller arbetsmässigt, men ibland är det viktigare att resa som när man har saker på gång i Israel eller Kurdistan, i Tibet eller Kina, på Balkan eller i Italien eller någon annanstans. Alla dessa viktiga intressen och kontakter blir lidande när man sitter hemma och surar i en trist bur av

isolering. Är det bättre det? frågar jag de avundsamma, medan Fritänkaren går miste om en hälsosam reseskildring.

Ställ mot detta incidenten "*Arschenpapiere*". I nummer 18, vårt mest noggrant genomarbetade nummer hittills, som skrevs om två gånger från början till slut, berättade vi om de båda självmordsfallen Hugo Arnold och Henning Enedal. Från en anonym myndighet i centrala Göteborg kommer nummer 18 i retur, sönderrivet i tusen bitar och försett med rubriken "*Arschenpapiere*" som enda ledtråd till avsändaren. Vi förevisar liket av poeten Henning Enedal, sönderkört av en spårvagn efter att han själv lagt sig på spåret till följd av åratals malträtering av hans person från myndigheternas sida, och håller upp bitarna av hans kropp inför samhället. Och samhället river sönder vår skrivelse och kallar det "*Arschenpapiere*". Det är ingen vacker bild detta ger av vårt samhälle.

Lägg till detta min åttaåriga trakassering från taxeringsmyndigheterna 1981-89, som inte gav sig förrän de lyckats plocka en fattig konstnär på flera tusen kronor genom skönstaxering för en årsinkomst på 8000 kronor 1980 fastän det hela genom Regeringsrätten bekräftats bero på ett misstag från Centrala Studiestödsnämndens sida genom ett datorfel.... Åtta års sveda och värk för ingenting tvingades man ändå betala flera tusen för medan processen kostade staten närmare miljonen, och det hade taxeringsintendenten Anna-Stina Nilsson betalt för. Kan ett sådant samhälle kallas mänskligt? Och kan en sålunda manglad person någonsin få något förtroende för det?

Lägg till detta den hederlige pastorn, som fick tillbaka på skatten. "Nej," sade han, "det som jag har betalat i skatt har jag betalat, och det skall staten ha," och han skickade tillbaka skatteåterbäringen. När jag berättade detta för en mänskorättsförkämpe i Sverige, som arbetar ideellt för mänskliga rättigheter och vet vilka ofattbara myndighetsmissbruk som förekommer, förlorade han fattningen genom chocken och blev så upprörd att han inte kunde tala. Han har inte hämtat sig från chocken ännu och menar att en sådan okunnighet från en pastors sida borde betraktas som brottslig.

Lägg till detta Sveriges fientliga kulturpolitik. En filmregissör fick 120,000 i kulturstipendium för inspelning av en film vars manus hade tilltalat beslutsfattarna. Filmen gjordes och visades för beslutsfattarna. De var inte nöjda och vägrade bekosta slutredigeringen. Om de säger nej till avslutningen av ett projekt, varför gav de då någonsin pengar till dess inledning?

Vår senaste manuskriptrefusering drabbade oss två dagar efter insändandet. Manusets skickades på måndag, förlaget öppnade manuset på tisdag och stoppade genast ner det igen och sände det tillbaka utan kommentar. Litterär pietet i sin prydno.

Vårt svar till "*Arschenpapiere*" är, att hädanefter utkommer Fritänkaren även på engelska, så att även andra länder och icke-svenska-talande folk kan få insyn i Sveriges fatala inskränkthet, dess folksjukdom blind avundsjuka och dess likgiltiga kulturfientlighet. Det är alltid tacknämligt för andra länder att få se hur Sverige lider av samma myndighetsmissbruk som de själva.

Slaskspalt

Sveriges enda katolska tidskrift "*Adoremus in Absurdum*" har som följetong efter John Bedes frivilliga demission en engelskspråkig "Minikyrykohistoria" som för närvarande frossar i hur judar tvångskristnades under medeltiden. Tidskriften drogs

med svåra ekonomiska problem för två år sedan men utkommer nu mer generöst och i större format än någonsin. Detta har troligen att göra med redaktörens besök i Amerika och hans kontakter där, som sannolikt även ligger bakom den antisemitiska kyrkohistorien. Troligen är det dock inte "*White Power*" (Ku Klux Klan) som redaktören får hjälp av men däremot likasinnade.

I folkmordet på *Öst-Timor* dödades 200,000 människor och framför allt kvinnor och barn med indonesiska vapen köpta från England och Amerika. President Nixon och hans utrikesminister Henry Kissinger sanktionerade folkmordet på mestadels kristna 1974 som pågått sedan dess, och en av vapenförsäljarna till Indonesiens muslimska militärdiktatur var den förre brittiska försvarsministern Alan Clark, som var vegetarian emedan han tog illa vid sig inför djurplågeri. Intervjuaren John Pilger frågade honom: "Tar ni inte lika illa vid er inför folkmord och människoplågeri?" Ministern-vegetarianen svarade med en axelryckning: "Nej, inte alls, lustigt nog."

Den viktigaste artikeln i aprilnumret av *Det Bästa* handlar om den katastrofalt ökande brottsligheten i Europa. Vid första påseendet kan man misstänka att man från amerikanskt håll vill framhålla detta bara för att visa att Europa inte är bättre än Amerika, men riktigt så enkelt är det tyvärr inte. Om polisen för 30 år sedan kunde klara ut 60-70% av alla inbrott så står de idag tyvärr handfallna inför 80-90% av alla stöldbrott som begås. Artikeln framhåller det viktiga faktum att 90% av alla brott är förknippade med narkotika. Detta är artikelns viktigaste punkt.

Många börjar använda narkotika förvissade om att de kan handskas med den, hålla distans och inte förlora självkontrollen. Kanske 90% av alla narkomaner har detta som grön begynnelseattityd. De bedrar alla sig själva. Det tragiska är att kroppen blir beroende av något som själen inte vill. Det är en vansinnig dumhet att gå i en sådan fälla.

Artikeln framhåller alla våldsfilmers som en viktig faktor i den tilltagande brottsligheten. Artikeln nämner inte att de flesta våldsfilmers kommer från Amerika. Inte heller tar artikeln upp rockmusikens viktiga roll i värvandet av narkomaner. De flesta som faller för frestelsen idag får sin första tripp vid en rockfest. Det vore intressant att undersöka hur många rockmusiker det är som inte står främmande för narkotika. Sannolikt skulle det bli över 90%.

På tal om dumhet, det har sagts att felet med *Ian Wachtmeister* var att han var alldeles för intelligent. Hans höga begåvning gjorde honom till en så isolerad företeelse, att hela partiet kollapsade när han avgick. Det är farligt att vara så kompetent som Ian Wachtmeister i Sverige, för då får man bara fan för det av "*die dumme Schweden*", som 180 års fred lärt att inte tolerera någon exceptionell begåvning, en mentalitet som 40 års enpartivälde ytterligare inskräpte genom tyst etablering av Jantelagen: Förbjudet att vara klok och säga sanningen! Förbjudet att veta något som andra inte vet! Förbjudet att avvika från den allmänna dumhetsrutinen! - osv.

Den senaste *Palmemördarkandidaten* visade sig vara ett fiasko. Efter att polisen med FBI:s hjälp fått fram den rätta Palmemördarpersonligheten (en ensamstående isolerad och avvikande 42-årig man) och därmed utpekade en hel samhällskategori ungarlar som högeligen misstänkta visade sig den de hade inringat inte vara skyldig till mer än några myter. Heja polisen! Bättre lycka nästa gång!

Om president **Boris Jeltsin** meddelas det, att han skulle behöva hjälp och stöd av *Länkarna* för att hålla samman Ryssland. Tyvärr saknas det information om Länkarnas framsteg i Ryssland, då man i allmänhet i Ryssland föredragit att fortsätta dricka hellre än att länka detta problem vid något annat.

Dess värre tycks den gamla Nomenklaturen ha ersatts av ett nytt godtyckligt övervälde i form av den ryska maffian. När ska Ryssland någonsin äntligen få slippa sina tyranner och sitt förtryck?

Här kommer slaskspaltaren framför alla andra, Zjirinovskij, åter in i bilden. Efter att ha gjort sig till sitt partis diktator med att eliminera alla konkurrenter och oppositionella inom partiet reser han till Finland, där han med bestämdhet hävdar att hela Baltikum skall bli ryskt igen inom ett år. Anledningen är att esterna säljer ryska metaller till västvärlden, som smälts ner och smugglats ut ur Ryssland. Zjirinovskij ger alltså Estland skulden för att rysk maffia smälter ner Rysslands skrot och smugglar ut det genom Estland. Så resonerar bara en äkta rysk maffiaboss: allt vad han gör är de andras fel, och så resonerade även Hitler.

Mer bedrövlig kan väl en slaskspalt därmed inte bli.

Föreningen för Mänskliga Rättigheter (Society for Human Rights)

Dess årsmöte gick av stapeln den 30 mars i Göteborg. Dess verksamhet består huvudsakligen i hanterandet av fall för misshandel från samhällets sida. Det kan röra sig om fall av ihjältvångsmedicinering, fall av ekonomiskt utnyttjande av värnlösa gamla damer, fall för kronofogdemyndigheten och taxeringsmyndigheter m.fl. byråkratier och fall för Europadomstolen med mera sådant. Fritänkaren är sedan gammalt nära allierad med Föreningen för Mänskliga Rättigheter (Society for Human Rights, ej att förväxla med CCHR, "Citizen's Commission on Human Rights" i 19 länder, KMR i Sverige eller "Kommittén för Mänskliga Rättigheter") och samarbetar med föreningen framför allt i utbyte av information. Det tidigare CCA (numera WES) med långsiktiga operationer på gång i bl.a. Kina, Nordkorea, Indonesien, Iran, Irak, Sudan, Libyen, Cuba, Serbien och Turkiet allierar sig gärna individuellt med förkämpar för de Mänskliga Rättigheterna.

Verksamhetsberättelsen för 1993 blev på gott och ont. Den största motgången var nederlaget för freden i Turkiet, som ensidigt slöts från kurdiskt håll vid Newroz (vårdagjämningen, som är kurdernas nyår) 1993 och som tyvärr inte höll i mer än några månader då turkarna vägrade förhandla. Det hade satsats hårt på denna fred, och dess kapsejsning innebar en svår kris för CCA, som måste upphöra för att kunna reorganisera sig. Årets största framgång var att Benazir Bhutto äntligen kunde komma tillbaka som Pakistans mer demokratiska ledare, varför operationen i Pakistan kunde avslutas. Måtte bara Benazir Bhutto nu hålla.

Gammalt och nytt om Aurelio Lanciai

Sedan vår artikel "Aurelio Lanciai in memoriam" i nummer 5 i februari förra året har mycket nytt kommit i dagen, som föranleder oss att ge en helt ny version av sannsagan om Lelle, som han kallades.

Han var inte vem som helst. Fastän han växte upp som en riktig Åbopojke var han faktiskt ändå född i Helsingfors av en helitaliensk pappa från Verona, som talade dålig svenska och ingen finska, och en finlandssvensk moder Mickelsson, som gärna

konverserade på ryska och även hade öra för andra europeiska språk utom sitt modersmål svenska. Aurelios mest användbara tungomål i vuxen ålder blev dock spanska.

Men före det hann han med mycket. Besatt av en oerhörd fysisk verksamhetslust, som förgyllde hela hans långa liv med smittosam vitalitet utan gränser, blev hans sport *par préférence* tennis, som han blev juniormästare i Finland i, och som han fortsatte att spela ända tills knäna tog slut vid hög ålder. I ännu yngre dagar var han även fotbollsentusiast, han var en entusiastisk slalomskidare och outtröttlig i att gå på tur i Norge, simning och dykning ingick även i hans sportrepertoar, och i Argentina tog han pris som golfspelare.

Sitt outsinliga sportintresse överträffade han dock som resenär. Redan mot slutet av 40-talet inledde han sina årliga affärsresor som mest gick till Sydamerika och brukade vara tre månader årligen, men de kunde även gå till Orienten från Sudan, Etiopien och Egypten till Arabien, Irak och Iran. Det var som representant för Finska Pappersbruksföreningen han landade med hela sin redan då sexhövdade familj i Buenos Aires under de sista tre åren av Juan Peróns första regeringstid, varför det faktiskt var från Buenos Aires och Argentina som familjen Lanciai kom till Göteborg och inte från Finland.

Som familjefar var han exemplarisk trots sina många långa affärsresor. Som äkta man ärade han alltid sin hustru, var hederlig mot henne och övergav henne aldrig. Han gick in för sitt äktenskap med bästa tänkbara meriter - han hade aldrig haft någon äktenskaplig erfarenhet före äktenskapet, och även om han alltid uppskattade damsällskap förblev han alltid den enda trogen. Därför måste hans fyra barn vara särskilt stolta över honom, då man knappast kan ha ett bättre faderligt föredöme. Som affärsman var han strikt hederlig om än något hård - han var aldrig illojal mot någon chef ens om firman gav honom avsked. Den martialiska hårdheten behövdes när det gällde affärer och gav honom hans karriär och välstånd, om än inget av hans barn valde att följa samma direkta linje.

Vad som mest tilldrar sig ens intresse i hans långa innehållsrika liv är hans många långa resor. Under 30-talet nöjde han sig med Europa och resor till Tyskland, England och Italien, men den stora resenären väcktes till liv inom honom när han några månader före krigsutbrottet 1939 fick följa med Finlandiakörens turné till Amerika under Heikki Klemettis ledning. Han var då 30 år, och därmed var hans stora kosmopolitiska intresse väckt för den stora världen, vilket aldrig mer skulle slockna.

Det finns inte ett sydamerikanskt land som han inte har besökt utom Guayanaländerna. Även hela Centralamerika har han systematiskt rumsterat om i om man bara undantar den karibiska världen. Egentligen är det bara Guayana, Västindien och Alaska i hela Amerika som han inte har besökt. Hans vänner och kontakter är lika internationella: kristna katoliker från Libanon, Neapelfödda ryssar, ukrainare i Argentina, en panamesisk doyen - med åren blev hans vänskapsgalleri lika färgstarkt som hans egna reseerfarenheter. Egendomligt nog var han inte alls intresserad av politik. Han följde med vad som hände med egna uttalade åsikter men bara som åskådare - själv betecknade han sig helst som en liten kugge i urverket. Han var nöjd med att vara en nummer två och nyttig som sådan och hade aldrig en nummer etts ambitioner. Desto större var hans mänskliga intresse. Allt som hade fart och spänning, allt som blåste nya friska vindar, allt som stimulerade fantasin och gav beaktansvärda erfarenheter, alla intressanta individuella öden fängslade honom, och han övergav aldrig en vän. Men allt det slätstrukna och medelmåttiga, allt som var andefattigt och stagnerande aktade han sig för. Han hade en klar människointinkt

och visste i regel genast när han träffade en ny människa vad den människan gick för, om hon var givande eller intetsägande. Samtidigt var han diplomatisk nog att aldrig uttala sina klara meningar högt, utan dem fick man bara veta när de inte längre kunde skada eller såra. Han var taktfullheten själv, men humor älskade han, och det var hans starkaste sida. Det bästa han visste var att sitta i goda vänners lag med ett gott vin och hålla på hur länge som helst. När det gällde positiva energier var han outtröttlig.

Hans körer var nästan lika många som hans körresor. Med Finlandiakören reste han till Amerika, med *Vocal Vikings* (som han själv namngav) reste han till England, med MM reste han till Island, i Göteborg deltog han med Konserthuskören i Scandinaviums uppsättningar av *Aida* och *Turandot* fast han trivdes bättre i Akademiska Kören - sången och musiken var den största rikedom och glädjen i hans liv och den största lyckan i hans äktenskap. Med sin gitarr har han sjungit serenader i Italien och zambor i Argentina, med sina kvartettbröder i Finland har han sjungit i etern, världsutställningen i New York 1939 hörde honom sjunga på finska, och franska är väl det enda civiliserade språk han inte har sjungit på.

Tre svåra kriser, som hade knäckt vem som helst annars, överlevde Aurelio med suveränt jämnmod. Under vinterkriget 1940 överlevde han med knapp nöd Basedow, och redan då sköt hans blodtryck i höjden. I Buenos Aires 1955 fann han sig plötsligt friställd med hustru och fyra små barn, av vilka ett var dödssjukt och överlevde med ett nödrop. Hans hotande höga blodtryck etablerades definitivt under krisåren 1968-70, som slutade med hans femte och sista friställning då i en ålder av 62 år. Likväl valde han att arbeta vidare och gick inte i hel pension förrän vid 68. Trots sitt ständigt hotande höga blodtryck fortsatte han lika fullt så länge han orkade med att spela tennis, bada bastu, resa till Italien, skida vidare, vara entusiastiskt verksam som körsångare och ständigt studera vidare både italienska (hans sista nya språk) och annat. Han gav aldrig tappt och svek aldrig sin hederliga linje och var kanske därför familjens största idealist i all sin konservativa obändighet. Ätminstone var ingen av oss så rättänkande i affärer som han.

Hur svår Argentinakrisen egentligen var i hans liv förstår man egentligen först när man efter hans bortgång tar del av korrespondens och självbiografiska skrifter om dessa år 1952-55 där han för sig själv tar upp saker som han under sin levnad aldrig kunde tala om med någon.

Det var i november 1951 (två månader efter sin yngsta sons, redaktörens, födelse) som han kallades upp till sin chef Holger Nysten på Finska Pappersbruksföreningen i Helsingfors i kontoret vid hamnen. Vid chefens sida befann sig Birger Krogius, högsta chef för FÅA och styrelsefordförande för Finland-Sydamerikalinjen. Chefen för linjen i Buenos Aires Gustav Tavaststjerna ville tillbaka till Finland, och en ersättare måste därför utses. Aurelio Lanciai var en lämplig kandidat, och det var just ett sådant anbud han hade väntat på under sina fem år i bolaget. Erbjudandets enda betänklighet var den, att Aurelio saknade kunskaper om shipping och om förhållandena i Buenos Aires. Han erbjöds därför posten som biträdande direktör under fem års provotid varefter han skulle få överta hela ansvaret för kontoret, om allt gick väl.

Allt gick inte väl, och Lelle grubblade över vad som gick snett under resten av sitt liv. Det var hans livs erbjudande och stora chans, han missade den inte, och han gjorde ingenting fel. Men ett antal oförutsägbara faktorer kombinerade till att allting misslyckades.

I korrespondensen från första halvåret 1952 imponeras man av Lelles utomordentligt grundliga organisation av det hela. Det gällde ju att tömma en villa

och föra över dess innehåll samt hustru med fyra barn i åldern 9, 7, 4 och 1 år jämte barnsköterska till ett helt nytt och främmande liv i Buenos Aires. I flyttningen ingick ett skrymmande piano och ett komplett villamöblemang, men besvärligast visade sig barnsköterskan bli i synnerhet med tiden.

Tyvär visade sig den man som Lelle fick att arbeta under i Buenos Aires vara den största katastrofen. "Mannen på platsen med mångårig erfarenhet" utnyttjade kontraktparagrafen att Lelle bara skulle "bli förtrogen med arbetet och förhållandena", utan att det närmare specificerades vad han egentligen skulle göra i Buenos Aires, till maximum, så att Lelle inte fick göra någonting. "Mina arbetsmöjligheter inskränktes till det minsta möjliga, och det lilla jag fick göra kontrollerades i detalj." Han fick samma otacksamma uppgift som vicedirigenten i en kör, när förste dirigenten vill göra allting själv och inte släppa någon konkurrent fram till sin maktposition.

En annan icke oväsentlig detalj var att Lelles hustru led svårt av det fuktiga klimatet i Buenos Aires och aldrig lärde sig trivas med det.

Men det avgörande var troligen en mänsklig faktor. Lelle hade ingen förståelse för sjökaptenernas önskan att han skulle sitta med dem ombord och pimpla whisky till sent på nätterna under småprat om all världens ting. "Min måttlighet i dryck kom alltför tydligt fram, och jag har aldrig haft förmågan att i timmar lyssna och prata om ting som inte intresserar mig. Jag förstod inte kaptenernas mentalitet, och deras bedömning av mig blev därefter." Bland det anställda sjöfolket inom Finland-Sydamerikalinjen blev Lelle därför aldrig accepterad utan ansågs styv i korken, och detta vitsord förde kaptenerna med sig hem till Finland.

Följden blev att femårskontraktet sades upp redan efter tre år, kontraktsbrottet kostade Finland-Sydamerikalinjen en dryg ersättning till Lelle så att han åtminstone hölls skadeslös, men affären blev ändå dyrast för Lelle. Hans självförtroende led ett svårt avbräck, han blev aldrig kvitt känslan av ett eget personligt misslyckande, fastän han hade gjort sitt livs bästa affär: "Jag har aldrig med så ringa arbete förtjänat så mycket på så kort tid."

Till känslan av misslyckande kom även förflyttningen från en metropolis som Buenos Aires till en B-stad som Göteborg. Att återvända till Finska Pappersbruksföreningen efter det inträffade var omöjligt, och den bästa alternativa tjänsten som fanns till förfogande var i Göteborg som vice verkställande direktör på dess tredje exportfirma av papper, Möller & Rothe, på gamla Postgatan.

Lelles dröm hade alltid varit att hans barn skulle ha fått gå i engelsk skola. Det fick de i Buenos Aires, men den drömmen sprack inför Göteborg. Hans äldsta son sattes i göteborgsk folkskola till att texta engelsk fonetik fastän han talade engelska flytande. Resultat: han lärde sig aldrig skriva felfri svenska.

Ännu 1968, när hans yngsta son avbröt sin svenska skolgång av opposition mot skolminister Olof Palmes likvidering av det svenska skolsystemet, dök den gamla önskedrömmen upp om att Christian ändå kanske skulle kunna fortsätta sin skolgång i England, men tyvärr blev det inte så.

Efter att vi lämnat Argentina sommaren 1955 bröt revolutionen ut direkt som störtade Peróndiktaturen för första gången. Landet råkade in i kaos, och Lelles tyranniske chef i Buenos Aires dog och lämnade efter sig en sådan röra att Finland-Sydamerikalinjen avslutade sitt kontor där. Och familjen Lanciai hamnade i Göteborg, en håla där den aldrig hört hemma och där den som skriver detta ensam av familjen fortfarande sitter kvar och ruttar. Vad i all sin dar hade en finlandssvensk familj, vars fyra barn alla fötts i Finland som italienska medborgare, efter tre års engelsk-argentinsk uppfostran i Buenos Aires, i Göteborg att göra?

Leoparden

Det har hetat, att den italienske författaren Giuseppe Tomasi di Lampedusa (1896-1957) skrev utan tanke på publicering och att hans enda roman "Leoparden" först upptäcktes efter hans död. Det är inte sant. Han blev refuserad av sin samtids oförstånd, okunnighet och orättvisa som alla andra seriösa författare, vilket han tog så hårt att han vägrade försöka igen. Den som slutligen upptäckte och av ideella skäl åtog sig att publicera honom var Feltrinelli, den som tog sig an Pasternaks "Doktor Zjivago" av samma skäl och som sedermera blev mördad.

Prins Giuseppe Tomasi di Lampedusa, hertig av Palma, var siciliansk aristokrat. Man kan inte tänka sig något mer otidsenligt under 1900-talets första hälft än en boren aristokrat av första ordningen som aldrig upphör att leva och förbli en prins och furste genom två europeiska förintelsekrig, som sopar bort nästan alla monarkier och åtminstone allt som var fint fram till 1914. Ett parallellfall är Boris Pasternak, som såsom intellektuell jude överlevde alla Stalins utrensningar och aldrig blev mindre intellektuell jude och innerlig ryss för det.

Om "Doktor Zjivago" mottogs med odelad entusiasm av en hel värld utanför Ryssland, så var dock "Leopardens" acceptering inte lika motståndslöst. Det var just det aristokratiska i romanen som retade främst Alberto Moravia. Från mer plebejiskt håll, som inte förstod det ädlas krav på tidlöshet, anfördes klagomål på Lampedusas otidsenlighet och anakronism. Den dominerande invändningen kunde formuleras sålunda: "Vad har du i vår tid att göra, när vi just har rensat bort allt vad aristokrati och ädelmod heter ur världen?" 1960 ansågs en klassiskt skön furste som Lampedusa som någonting nästan fullkomligt väsensfrämmande och oacceptabelt.

Från ett oväntat håll fick dock Lampedusas exempel ett kraftigt medhåll: det gjordes film på boken, som blev Luchino Viscontis största och främsta mästerverk. Nu är "Leoparden" inte någon lätt historia att göra film på. Det saknas en logisk historia, den är utan dramatik, och den är nästan ogripbart filosofisk. I stället för att göra en dramatisk historia lyckades Visconti prestera ett mästerverk just genom att betona och framhäva det vemodigt aristokratiska med "Leoparden".

Det är inte mycket som boken och filmen har gemensamt för övrigt, men just det aristokratiska draget tar Visconti fasta på, han understryker det och betonar det genom kärleksfulla och psykologiska nyanseringar, och i balscenen lyckas han därmed genomföra Lampedusas budskap: åskådliggörandet av kontrasten och oförenligheten mellan den isolerat rättänkande individen och den hopplöst misslyckade världen, som aldrig upphör att försämrats. Individens enda försvar mot världens förtappade gång är att vägra förändras och följa med världen. Genom att förbli sig själv och sitt rättänkande trogen blir i all sin ensamhet och otidsenlighet därmed individen världens enda hopp.

Balscenen är den enda scen i vilken Visconti exakt följer boken, men det är också bokens mest filmatiska och levande scen. Ingenstans är aristokraten så ensam som tillsammans med andra människor. Detta är en bal för societeten, men prinsen upplever sig ändå bland dessa prinsessor och grevar och dignitärer som en uppsyningsman bland apor i en zoologisk trädgård. Det är bara en känsla, men den är pinsamt äkta och sann.

Klart att mer proletära författare som Moravia kände sig pinsamt berörd av förekomsten av en sådan uppsyningsman, som gjorde honom medveten om att han bara var en apa, och klart att Lampedusa kände sig besvärad över att behöva

förekomma alls i en sådan apvärld. Men i motsats till en annan sådan ädel furste bland vanliga tarvliga egoister, Dostojevskijs furst Mysjkin i "Idioten", så är Lampedusa dock en ädel utböling som överlever sin barbariskt förryckta samtid, och det är väl den ensamme ädlingens svåraste öde: att alltid behöva överleva alla sorger och eländen som han utsätts för med eller mot sin vilja. När han slutligen dör vid 73 års ålder räknar han ut, att han på sin höjd bara verkligen levat tre år. De övriga sjuttio har bara varit sorger och leda.

Tack, Luchino Visconti, och tack, furste av Lampedusa, att sådana som ni ändå finns och alltid kommer tillbaka. Det är bara er sort som gör denna världen uthärdlig.

En sång för Kurdistan

Den armenisk-tyska produktionen "En sång för Beko" är som en grekisk tragedi i sin stilla förtätade enkelhet, som utgör scenen för ett drama av förkrossande dimensioner. Beko och hans bror är kurder och bor i en kurdisk by i sydöstra Turkiet. Beko har gjort sin turkiska militärtjänst, och under tiden avled hans hustru, så att han blev en barnlös änklings. Nu är det Bekos brors tur att göra sin turkiska militärtjänst, men han drar sig för det, för han vill inte användas av turkarna mot sitt eget folk. Därför rymmer han för att ta sig till den kurdiska frizonen i Irak. När han inte infunnit sig till mönstringen kommer det en turkisk patrull till byn. Alla dess kurdiska invånare tvingas ut ur husen med händerna på huvudet och omringas av turkiska militärer med sina k-pistar riktade mot dem. Var är desertören? Ingen vet. Husen genomsöks, och allting förstörs. Byäldsten hänvisar till Beko. Turkarna tar Beko med sig för att förhöra honom, men på väg därifrån blir de attackerade av PKK, och under villervallan lyckas Beko fly. Han simmar över Eufrat till Syrien och tar sig därifrån vidare till Irak. Överallt frågar han efter sin bror, men ingen vet någonting. Han får bo hos en kurdisk familj som tagit sin tillflykt i bergen för att inte komma i kläm i kriget mellan Irak och Iran. De flesta i lägret är kvinnor och barn som de tagit hand om, av vilka de flesta är föräldralösa. En dag kommer den goda nyheten: kriget mellan Irak och Iran är över. Kurderna kan återvända hem och bygga upp sina förstörda byar. En kvinna har onda föraningar, men hon följer med de andra ner från bergen till deras by. Beko återvänder en sista gång upp till lägret i bergen för att med sin åsna hämta det sista. På vägen ner tillbaka stannar åsnan och vägrar fortsätta. Strax därpå ser Beko irakiska helikoptrar och brandrök från kurdernas by. När han kommer fram är alla döda - kvinnor, barn och en gammal skol lärare - utom en enda flicka, som dock är svårt skadad.

Med henne lyckas Beko ta sig till Tyskland, där flickan blir opererad och kanske kan återfå sin syn. Där träffar han bland andra kurder äntligen en person som vet något om hans bror. "Han åkte tyvärr fast, när han försökte fly söderut, och tvingades in i armén. Er by evakuerades strax därefter och förstördes - det var redan planerat sedan länge. Din bror användes i en räd mot en annan kurdisk by. En av byinvånarna försvarade sig och sköt mot turkarna. En enda dödades, och det var din bror."

Och hela detta drama är filmat med det smäktande ödsliga vilda armeniska bergslandskapet som bakgrund. Filmen gråter allt igenom, men det är en stilla behärskad gråt som inte släpps fram i sin fulla kraft förrän i den allra sista scenen.

När det blivit fred mellan Irak och Iran inriktade sig Saddam Hussein på att utplåna kurder i stället. När han tröttnat på det vände han sig mot Kuwait, varpå han lät mer än 600 oljekällor rinna rakt ut i havet och döda all natur i Persiska Viken. Till

världens förvåning lät Amerika efter sin seger i Kuwaitkriget Saddam Hussein förbli vid makten. Man kan säga, att de vid sin städning av huset lämnade all skit kvar i huset medan de bara sopade gatan utanför. Enda anledningen var att de var rädda för Iran. Sedan dess har Saddam Hussein fortsatt utrota kurder och även shiamuslimer i söder, det folk som lever i Euftrat-Tigris-deltat och de väldiga våtmarker som utsträcker sig mellan Kuwait och Bagdad, som Saddam Hussein därför har dränerat, för att beröva alla människor där deras levebröd, varvid han, liksom i Kuwaitkriget, mest bara har lyckats ta livet av allt levande liv i naturen.

Ändå låter världen honom sitta kvar, och FN-sanktionerna skadar inte honom eller hans ställning utan bara hans folk och framför allt kurderna och söderns shiamuslimer.

I faderns namn

Den sanna historien om fallet Gerry Conlon och hans familj från Belfast är en hård film om en hård värld, och dess filmspråk är hårt alltigenom. Gerry Conlon är en typisk irländare, en nordirländsk katolik men något av en odåga, som mest försörjer sig med att stjäla järnskrot. Historien börjar i Belfast 1974 när allting är i kaos på grund av kriget mot terroristorganisationen IRA (katolsk). Gerry kommer i kläm mellan IRA och britterna och lämnar Irland för att i London försöka komma bort från våldet. Han bor hos ett pittoreskt hippiekollektiv och har just med sin kompis Paul Hill kastats ut därifrån och tillbringar natten i parken, när Guildfordattentatet äger rum - utan förvarning exploderar en bomb i en pub full med människor klockan åtta på kvällen. De brittiska myndigheterna blir rasande och inför undantagslagar, som ger polisen rätt att hålla misstänkta under arrest i sju dygn. En razzia drabbar hippiekollektivet, och även Gerry Conlon och Paul Hill arresteras jämte hela Conlonfamiljen. Under tortyr tvingas Gerry, Paul och två andra skriva under en bekännelse, vilket gör att de kan ställas inför rätta. Hela familjen Conlon inklusive fadern, fastern och två minderåriga barn döms skyldiga till Guildfordattentatet jämte tre av ungdomarna i hippiekollektivet. Gerry själv döms till ett minimum av 30 års fängelse trots att bindande bevis saknas. Poliserna bakom åtalet och frambringandet av beaktelserna har resonerat som så, att det inte är så viktigt att sätta fast de riktiga terroristerna som att få slut på själva terrorbombarna.

Många år senare åker den verkliga terroristen fast och tar även på sig ansvaret för Guildfordattentatet. Likväl händer ingenting inom rättsvisan, och poliserna, som satt fast åtta oskyldiga för dådet, tiger om uppgifterna.

Femton omänskliga år får Gerry tillbringa i Englands värsta fängelse för landets svåraste förbrytare. Han får dela cell med sin far, som under de omänskliga och brutala omständigheterna (med bland annat flera blodiga fängelseupplopp) blir allt sjukare och till slut dör. Då har det redan börjat sippra fram att Conlons är oskyldiga efter att den verkliga terroristen aldrig kunnat hålla käft. Skandalen vidgar sig, Englands allmänhet blir uppmärksam, demonstrationer sprider sig, och en kvinnlig advokat (Emma Thompson) beslutar sig för att gå till botten med fallet. Efter femton år får hon genom en tillfällighet reda på att det funnits bevismaterial och alibin för Conlons som den ansvarige polisen hemligstämplat och aldrig släppt fram i rätten. Det uppdagas alltså att Conlons helt avsiktligt gjorts till syndabockar i femton år för brott som de aldrig begått. Englands största rättsskandal genom tiderna är ett faktum, den kanske värsta i världen sedan Dreyfusaffären, om inte värre ändå, i beaktande av att en oskyldig (fadern) tilläts dö i fängelset.

Och vad gjorde IRA under tiden? De såg på och fortsatte med sina terrorbomber och sade inte ett knäpp och lade inte två strån i kors för att göra något åt att familjen Conlon och tre ungdomar fick femton år av sina liv förstörda för IRA:s skull. Inalles åtta offer för IRA, fyra ungdomar, två barn, en faster, och en fader, som helt oskyldig fick sätta livet till.

Man frågar sig: hur många sådana fall är det som över huvud taget någonsin får någon upprättelse?

Vargmagi

Walt Disneys film "*Never Cry Wolf*" (Vargarnas land) från 1983 är inte lik någon annan Disneyfilm före eller efter hans död. Den är en storartad dokumentär över naturen, över människan som naturlig varelse och över människan som naturens enda fiende. Att en storslagen, allvarlig, tragisk och djupsinnig vildmarkskrönika som denna dessutom är kryddad med en stor portion humor gör den inte mindre anmärkningsvärd.

Eposet skildrar hur en vanlig töntig amerikansk vetenskapsman skickas upp till vargarnas land i Alaska för att vetenskapligt utforska och bevisa vargarnas skuld i de vilda renhjordarnas försvinnande, vilket skulle rättfärdiggöra en allmän vargslakt. Amerikanen kommer ut i vildmarken tidigt om våren för att stanna i sex månader, varunder han gradvis växer in i ett mer och mer naturaliserat liv. Han kommer åt vargarna mentalitetsmässigt, lär sig av dem, börjar leva som de och finner att de inte alls äter renar utan möss. För att utröna hur vargar kan leva av möss börjar han själv äta möss och mår förträffligt därav. Han blir även god vän med några indianer, som för honom in i myternas värld, som förklarar vargens viktiga funktion för renhjordarnas överlevnad, då de särskiljer sjuka och skadade djur ur hjordarna och äter endast dessa....

I filmens höjdpunkt är den töntige amerikanen helt naturaliserad och deltar spritt språngande naken i vargarnas jakt på en renhjord för att följa med i hur de gör i den tålmodsprövande proceduren att sovra ut just flockens sjukaste djur, vars sjukdom och oduglighet visar sig i det avgnagda kadavrets märgpipor....

Sedan kommer de andra mänskorna och skjuter och dödar hänsynslöst och urskiljningslöst både renar och vargar för att göra sig förtjänster på skinnen, varvid den vargfamilj vår naturalist levtt med i sex månader reduceras till tre föräldralösa klagande vargvalpar....

Filmens största värde ligger i utforskningen av vargen som djur med personlighet, det största av alla hunddjur, som det alltid spunnits otroliga myter och legender om, medan hunden av alla djur ensam visat sig kunna vara människans sannaste vän....

Vargarna skildras som intelligenta och integritetsfulla varelser, som såsom rovdjur visar sig betydligt överträffa människan i hänsynsfullhet och klok hantering av naturen, medan människan ur naturlig synpunkt måste betraktas som naturens värsta och enda förbannelse, och som sådan mera fatal och ödesdiger än något rovdjur.

Redan i "Bambi" presenterade Walt Disney denna alltför realistiska naturfilosofi.

Angieszka Holland

Hon förekommer i två aktuella filmer: "Den hemlighetsfulla trädgården" har hon gjort själv, och Kieslowskis "Den blå filmen" har hon deltagit i. Båda är i högsta grad sevärd. "*The Secret Garden*" är en filmatisering av en av författarinnan Frances Hodgson Burnetts barnlitteraturklassiker och som film en underbart romantisk och hänförande bildupplevelse. I ett sjukt slott vid hedarna i Yorkshire ligger den unge lorden och förtvinar medan hans far förtvivlar och varken kan med att se sin son eller stanna länge på slottet. Hans hustru har avlidit vid en olyckshändelse under havandeskapet. Till slottet kommer så den lille sjuke lordens föräldralösa kusin, en jämnårig flicka, som förlorat sina båda föräldrar vid en jordbävning i Indien och därför skickats hem till släkten, ungefär som Kipling, varvid hon slungas in i en mardrömsvärld av sorg och mörkläggning, ungefär som Kipling.

Hon upptäcker den avlidna slottsfruns hemliga trädgård, som efter hennes död förseglats. Hon upptäcker även den lille lorden, som hållits dold för henne i en annan flygel, och barnen börjar bygga upp en annan bättre värld, vilket företag bara kan genomföras genom lurandet och uteslutandet av alla vuxna. Hon får ut den lille lorden till den hemliga trädgården, han lär sig gå, och i det rätta ögonblicket avslöjas allt för den sorgtyngde fadern, som för länge sedan förlorat allt hopp...

Filmens huvudperson är egentligen trädgården, som ligger helt övervuxen, vissnad och i träda när Mary först upptäcker den. Så småningom får hon liv i den, och när det rätta ögonblicket kommer prunkar den i en jublande skönhetsprakt som mitt bland Yorkshires hedar kunde konkurrera med Indiens mest exotiska djungel....

En underbart spännande, positiv och skönhetsmarkerande film.

Mera mörk och instängd är miljön i Kieslowskis blåa film, som dock inte är en mindre upplevelse. Tvärtom har den en mycket stark historia att berätta med ett kärleksbudskap som går rakt in i hjärtat av själens djupaste känslökammare. Det är en film om musik, och hela filmen är som en väl komponerad och fint uttänkt komposition med mästerlig final. I en bilolycka omkommer en ung världsberömd kompositör jämte sin femåriga dotter medan endast den unga änkan-modern överlever. Hennes tillvaro blir outhärdlig och destruktiv, hon försöker begå självmord, hon försöker förstöra makens och hennes sista gemensamma ofullbordade komposition, hon överger deras hem och kan omöjligt finna sig till rätta i livet, tills hon upptäcker att hennes man hade haft en älskarinna. Det visar sig att han haft henne länge och att hon väntar hans barn. Detta förändrar hela änkans liv. Plötsligt får hon något att leva för igen. Hon beslutar sig för att göra allt för älskarinnan och det väntade barnet, och den sista ofullbordade kompositionen räddas och blir färdig. Alltsammans klingar ut i Pauli kärleksbud i det andra Korintierbrevet tonsatt i det grekiska originalet.

Filmens dialog är genomgående lågmäld och fåordig. Kieslowski intresserar sig liksom Tarkovskij och Bergman mest för vad som strömmar osynligt under ytan och som bara vagt kan skönjas i oändliga närbilders minimala nyanser. Hans färgsinne är effektfullt och gränslöst raffinerat medan man egentligen endast kan komma med invändningar mot musiken. Filmens tema är stort, men musikens tema motsvarar det inte. Den upprepade melodin är inte någon levande melodi, och filmens musik blir därför mest bara ljudeffekter, hur effektfulla och viktiga de än är som sådana.

Alla konstnärers högsta önskedröm

Det är omöjligt att vara en kreativ konstnär utan att råka ut för motstånd och destruktivitet. Det kan vara förtryckare i alla tänkbara olika former, och det kan vara parasiter. Den vanligaste formen av parasiter är kritiker.

Dessa levebröd är att vara blodiglar på konsten. De kan aldrig bli konstnärer själva, då de aldrig begriper skapandets mysterium, men de förstår dock att där finns ett mysterium, vars kunskap de åtrår desto intensivare ju mer de förstår att de aldrig kan tillgodogöra sig den, vilket driver dem in i en evig ofrånkomlig avundsjuka, som gör dem till kritiker eller skapandets blodiglar.

De gör ingen skada så länge de bara lever på konstens blod utan att döda den, men ibland blir deras kritik så destruktiv att den faktiskt kan döda själen hos konstnären. Dessa destruktiva kritiker är det varje konstnärns högsta önskan att en gång få massakrera med besked, en önskedröm som de är tragiskt medvetna om att aldrig kan uppfyllas. Desto intensivare blir önskedrömmen, och många skrotade konstnärer lever vidare bara genom sitt hat, som Cézanne gjorde, och Strindberg, och Caravaggio, Maxim Gorkij, Victor Hugo i sin exil på Guernsey, Michelangelo och både Euripides och Aristofanes, som hatade varandra.

1973 gjordes det en film där denna konstnärslängtan efter hämnd förverkligas för en skådespelare. Den nyligen avlidne Vincent Price (från bl.a. "Vaxkabinettet") gjorde rollen som den gamle patetiske Shakespearetolkaren som vägrade spela något annat än Shakespeare, varför alla kritiker föraktade ihjäl honom i sina recensioner. Av en händelse råkade han olyckligtvis överleva sitt eget självmord, en grupp alkisar och lodisar med en blåspritpimplande Tutte Lemkow i spetsen fiskade upp honom ur Themsen när han hoppat i direkt från en skyskrapa, varpå han som officiellt död såg sin möjlighet att hämnas. Han lyckas enlevera den ena efter den andra av sin sorgliga karriärs plågoandar till en gammal övergiven slumteater, där han håller hov bland sina alkisar, och där han under tillbörliga teatraliska former tar livet av de enleverade kritikerna, den ena på ett slaskigare sätt än den andra.

En blir slaktad som Julius Caesar. En dam bränns upp som Jeanne d'Arc genom överdriven hårfrisering. Stackars lille Arthur Lowe får sitt huvud levande avskuret i sin säng med hustrun bredvid sig, som under tiden får lämpliga bedövningsinjektioner - som det går till i "*Cymbeline*" får hon sedan vakna vid sidan av sin man utan huvud. En släpas ihjäl som Hektor efter Akhilles hästar. Den magnifike Robert Morley bjuds på en festbankett där pajerna är bakade på hans båda knähundsälsklingar, hans egna barn, som han kallar dem, och banketten urartar som sig bör till att Morley tvångsmatas ihjäl på förplägningen, som i "*Titus Andronicus*". Jack Hawkins i sin sista roll drivs av svartsjuka till att strypa sin älsklingshustru Diana Dors som en annan Othello, om dock Diana Dors knappast är någon Desdemona. Den jovialiske Robert Coote dränks i ett vinfat, som Clarence i "*Richard III*", efter att ha lockats till en exklusiv vinprovning. Harry Andrews får sitt hjärta utskuret av Shylock i en bearbetad och mer genomförd "Köpmannen i Venedig" än originalet.

Sålunda tar den gamle avhånade skådespelaren en gruvlig hämnd på alla sina hänsynslöst obarmhjärtiga kritiker, medan filmen "*Theatre of Blood*" på TV3 alltsomoftast avbryts för reklam för hamburgare, MacCheese och MacFeast bland andra läckra MacDonalds, blodiga tamponger, ketchup, Pampers blöjor, köttfärs och kommande blodiga våldsfilmerna, innan de teatraliska hämndorgierna tar vid igen tillsammans med de blåspritpimplande lodisarna med Tutte Lemkow under hänryckta recitationer av Shakespeares skönaste verser. Det hela avslutas naturligtvis

i stor stil med "Kung Lear", när den gamle skådespelaren bär omkring sin dräpta dotter i sin brinnande teater när polisen äntligen hunnit ifatt honom, (den sista kritikern räddas tyvärr,) och han slutligen störtar samman med hela sin teater.

Det hela är en praktfullt barock svart komedi som tar ut svängarna mer än ordentligt, men samtidigt finns där en allvarlig underton. Man kommer inte ifrån att konstnären har rätt att få utöva sin konst, och att kritikerna har fel om de inverkar menligt på konsten.

En lans för Stora Teatern

Denna anrika lyriska Göteborgsscen gör nu sin sista säsong efter nästan 150 års trogen tjänst som framför allt en musikalisk stämningsteater utan motstycke. Det finns ingen vackrare och mera publikvarm teatersalong i Göteborg, och ingen vet ännu hur stadens nya opera kommer att gestalta sig. Den ofrånkomliga risken är att den visar sig bli ett lika hypermodernt och hypersterilt hypertekniskt monstrum som den mänskligt iskalla nya operan i Helsingfors, som bara bjuder på isande kall och livlös teknisk perfektion. En modern opera kan aldrig erbjuda eller motsvara den ovärderliga värme och charm som alltid gör en gammal väl insjungen lyrisk teaterscen så innerligt levande och betagande.

Man frågar sig oroligt vad Storans öde kommer att bli. Det är högst nödvändigt att den får fortsätta användas som lyrisk teater - det kan knappast komma i fråga någon lämpligare scen för exempelvis Mozartoperor eller tidiga romantiska operor som Bellinis, Donizettis och Verdis tidigare. Dess klassiska uppsättning av Rossinis "Barberaren av Sevilla" för drygt 20 år sedan med Per Stokholm som barberaren har gått till historien liksom märkliga föreställningar av t.ex. en tidig "Porgy and Bess", Musorgskijs "Khovansjtjina" och Ulf Gadds bästa baletter som "Kalevala". Även operetter gör sig bättre på en mindre scen som Storan än på en mastodontscen för Wagneroperor och fortissimon som den nya Operan. Storan var aldrig en verklig opera, och det var ur vissa synpunkter dess största fördel. Den hade desto större charm och gemyt i stället, och det är i högsta grad angeläget att just denna genuint sympatiska Storan-atmosfär får leva vidare i sin egen ovärderliga trivsamtet. En modern steril ihjälteknologiserad och perfektionaliserad robotteater som den nya Operan kan gott behöva litet konkurrens från ett mera mänskligt musikaliskt håll.

Den gamle Rossini och den gamle Sixten Ehrling.

Den nu 75-årige svenske världsdirenten konserterade i Göteborg med Rossinis ålderdomsverk "Stabat Mater" i Annedalskyrkan veckan före påsk med Storans kör och orkester. Den gamle Rossini började i sin ålderdom plötsligt komponera sakralt efter att tidigare nästan bara ha gjort framgångsrika komiska operor. Beethoven själv rådde honom att endast hålla sig till komisk musik, då han aldrig skulle kunna överträffas på detta område, och Beethoven fick rätt. Ingen musik har någonsin varit så humoristisk som Rossinis. Han blev så framgångsrik på detta område att han förtjänade så fabulöst mycket pengar på sina operor att han blev sin tids rikaste musiker utan jämförelse. Tyvärr är dock rikedom och musikaliskt skapande svårkombinerligt. Detta visade Rossini själv genom att överge sitt komponerande för att i stället hänge sig åt den sköna konsten att laga och avnjuta mat.

På sin ålderdom återföll han dock till något komponerande igen, och de kompositioner han försiktigt presenterade då kallade han "sin ålderdoms synder". De

var blygsamma först och helt i den glansfullt spirituella Rossinistilen, som till exempel *"La Danza"*, men de mynnade omsider ut i de mer storslagna sakrala verken *"Stabat Mater"* och *"Messe Solennelle"*.

"Stabat Mater" är strängt hållet, så att dess inneboende kraft blir desto mer verkningsfull när den koncentreras i de två sista verket avslutande körsatserna, *"Quando Corpus"* a capella och en gedigen slutfuga *"Amen"*. I det andra ålderdomsverket *"Messe Solennelle"* bryter den Rossinianska komiken och lekfullheten mera drastiskt och okontrollerat igenom två av musikkulturens mest virtuosa presto-fugor, den ena dubbel. Rossini kunde aldrig upphöra att vara en humorist hur sakral han än blev, och det har vi skäl att vara tacksamma för, så litet humor som det annars finns i den klassiska och religiösa musiken.

Sixten Ehrling genomförde tre föreställningar av *"Stabat Mater"* på skälvande ben men med oförminskad kraft som dirigent. Han går med svårighet och måste nästan stödjas, men dirigentskapsperfektionen är den samma: solisterna klagade på att det gick för fort, orkestermusikerna klagade på hans stränga krav, och så vidare.

Detta är Ehrlings tragedi: han har alltid hänsynslöst offrat det mänskliga för den musiktekniska perfektionen. Han har alltid så hängivet bara haft öra och sinne för det rent musikaliska och musiktekniska att han varit blind för mänskorna som haft till uppgift att prestera det. Därför förlorade han sin befattning som hovkapellmästare i Stockholm och dirigent på heltid för att i stället bli lärare vid Juillardmusikskolan i New York. Inget ont om teknisk musikalisk perfektion, men Sir Georg Solti kom betydligt längre som världsdiregent med att även ha sinne för den mänskliga faktorn i musiken.

Sagan om Vivaldi.

År 1291 upptäcktes Kanarieöarna av två män från Genua som hette Ugolino och Vadino Vivaldi. Det är första gången namnet Vivaldi låter tala om sig i historien. Dess värre fick de ingen ära för sin upptäckt, ty de dog kort efteråt till sjöss genom umbäranden. De kan ha varit bröder, och de kan ha varit släkt med Antonio Vivaldis förfäder.

Egentligen börjar dock sagan med staden Venedigs födelse under Attilas hunners härjningar år 453, när flyktingar från land sökte sig ut till Venetolagunens öar och där började bygga ett samhälle i hopp om att kunna få leva i fred för fastlandets världsliga barbarstormar. Den första dogen i den venetianska republiken valdes 697, och exakt tusen år senare har staden vuxit till Canalettos, Francesco Guardis, Carlo Goldonis, Monteverdis, Gabrielis, Guarnieris och Antonio Vivaldis oförgätliga skönhetsstad Venedig.

Vivaldis farföräldrar utmärkte sig i Brescia, men hans far kom till Venedig med sin mor som tioårig pojke för att lära sig till barberare. 1685, när Händel och Bach föddes, är dock Giovanni Battista Vivaldi en 30-årig violinist i stadens Santa Cecilia-orkester. I raksalongerna, där det alltid fanns musikunderhållning för väntande kunder, hade han gradvis bytt yrke. Antonio föddes den 4 mars 1678 efter att fadern varit gift i exakt sju månader. Antonio föddes två månader för tidigt och blev äldst i en syskonskara på tre bröder och tre systrar.

När man hör på Vivaldis musik slås man av dess absoluta renhet. Där finns aldrig någon disharmoni eller oregelbundenhet. Den är så absolut harmonisk att många tröttnar på den då den förefaller att alltid upprepa sig och aldrig förändra sin harmoniska struktur. Den verkar därigenom nästan kyskt jungfrulig, och även hans

liv var till 100 % jungfruligt. Han prästvigdes vid 15 års ålder och var tio år senare en färdigutbildad präst. Emellertid var han inte alls någon jungfru astrologiskt utan motsatsen, alltså en av musikhistoriens många framstående fiskar, liksom Händel, Rossini, Chopin, Smetana, Musorgskij, Rimskij-Korsakov, Ravel, och många andra.

Att hans musik blev så jungfrulig och nästan segregerat renodlad i sitt ljusa harmoniska durspråk berodde dock mest på hans kroppsliga defekt: han led hela livet av en svår lungsjukdom kanske relaterad till tuberkulos, vilken hindrade honom i hans yrkesutövning, så att han ibland måste avbryta den heliga mässan när han läste den utan att kunna avsluta den. Komponerandet krävde en mindre sträng disciplin, som tillät honom att ta mera pauser och koppla av, så att denna verksamhet med åren mer och mer fick ersätta prästkallet. Han kallades dock alltid "*il prete rosso*", "den röda prästen", då han liksom sin far var rödhårig.

När kyrkan förebrådde honom för hans sekulära liv i hans äldre dagar skrev han i ett brev:

"Jag har inte läst mässan på 25 år, och jag kommer aldrig mer att göra det, inte för att jag förbjudits göra det, utan av nödtvång på grund av den sjukdom jag lidit av sedan födseln. Det första året efter min prästvigning läste jag ofta mässan men tvingades sluta, då jag tre gånger upplevde att jag måste lämna altaret mitt i mässan för min sjukdoms skull utan att kunna slutföra gudstjänsten.

Därför lever jag nästan bara hemma och kan bara lämna min bostad med droska eller gondol, ty till följd av mitt onda i bröstet kan jag inte gå. Ingen bjuder mig till sig, ty alla känner till min sjukdom. Vanligen kan jag lämna min bostad efter frukost men aldrig till fots. Därför läser jag inte mässan."

Den enda medicinen mot hans sjukdom blev musiken, och egendomligt nog gav denna honom sådana krafter att han aldrig tvingades avbryta sitt musicerande. Genom sina operor och konserter med det berömda *Ospedale della Pietá* med enbart virtuosa damer, som även framförde hans oratorier, blev han internationellt uppskattad och berömd och stod på god fot med både hertigar, kungar och kejsare som han brevväxlade med. Som människa var han sangvinisk och mycket intensiv, en sann konstnär som levde bara för stunden.

Mot slutet av sitt liv fick han ekonomiska problem genom krigen i Europa, som hindrade dess furstar från att ta hans tjänster i anspråk, varför han såg sig tvungen att genomföra en större konsertresa. Därför dog han i Wien den 28 juli 1741 genom strapatser och motgångar. Längre kom han inte på sin resa, och han var då nästan utarmad. Hans begravning blev nästan lika fattig som Mozarts på en begravningsplats som likviderades 1858 genom Ringstrasses konstruktion. Vivaldis grav är alltså lika obekant som Mozarts, och hans kyrkogård finns inte ens kvar.

Han glömdes nästan genast, och hans musik föll strax ur modet. I samband med återupptäckten av Bachs musik under 1800-talet blev det åter tal om Vivaldi genom Bachs bearbetningar, men återupptäckten av Vivaldi kom inte förrän i följande sekel.

I vårt bullersamma århundrade med så mycket missljud, den klassiska musikens ursparning, atonalitetens genomförande och rockmusikens skrikiga hysteri har som kontrast mot allt detta Vivaldis musik väckts ur sin sovande grav ungefär som Drottningholmsteatern, och den framstår idag som den kanske renaste musik som någonsin har komponerats.

Hans verk omfattar 248 konserter, 29 operor, 9 symfonier samt 17 oratorier och andra sakrala körverk - inalles 308 kända kompositioner av den högsta kvalifikationen.

(artikeln tillägnad L.C. med familj.)

Kristendomens kris - Johannes Westerberg och Roland Allnert

I sin mest högtravande teologiska traktat redogör JBW för nödvändigheten av en ekumenik över alla gränser. I en noggrann redogörelse över kristendomens identitetskris under 1900-talet till följd av de stora europeiska monarkiernas fall (första världskriget) och den förintande moraliska kris för kristendomen som judeförintelsen innebar (andra världskriget) kommer han fram till slutresultatet att den största faran för kyrkan (och även för andra religioner) ligger i egen inskränkthet genom dogmatiska skygglappar. Han anser att endast brist på distans till den egna religionen möjliggjorde den katolska inkquisitionens etablerande som sigill på den egna moraliska och etiska bankrutten. Det problem han därmed inringar och belyser har aktualiserats i högsta grad genom katastrofen den 25 februari i Hebron, där även ortodox judendom visade sig i sin egen yttersta inskränkthet utgöra sin egen värsta fiende. Mikael Roséns rasistiska, antisemitiska och intoleranta katolicism med bara taggar och stängda dörrar utåt är ett annat exempel.

Å andra sidan visar Roland Allnert på att ekumenik även kan gå för långt och spåra ur. Den katolska kyrkans andra vatikankoncilium sammankallat av påven Johannes XXIII var ett behjärtansvärt initiativ till en tolerantare katolicism och innebar öppningen till ett i högsta grad aktningvärt världsekumeniskt samarbete. Emellertid fick detta initiativ konsekvenser som aldrig hade varit avsikten. På många håll uppfattades det andra vatikankonciliet som signalen till en popularisering av kyrkan. Plötsligt befann sig katolska präster i den vanskliga situationen att det krävdes av dem att de skulle följa folkets röst och göra vad folket ville. Andra vatikankonciliet förbjöd aldrig användandet av latinet som gudstjänstspråk, och det skrotade aldrig någon latinsk gudstjänstmusik. Det var aldrig dess mening att någon av kyrkans kulturtraditioner skulle upphöra. Det endast medgav och tillät användandet av folkspråk vid sidan av latinet och att folkligare musik *fick* användas än den reguljära. Men på överväldigande många håll övergick man helt till folkspråket och till jazzigare musik, varför den reella konsekvensen av det andra vatikankonciliet på de flesta håll blev ett faktiskt skrotande av såväl all latinsk liturgi och all traditionell kyrkomusik. Därmed gick mycket av den katolska kyrkans identitet förlorad, och oöverskådliga hundratusental av präster, munkar och nunnor övergav kyrkan frivilligt. De bara försvann.

En liknande förtunningsprocess har drabbat den protestantiska och den anglikanska kyrkan. I England övergår talrika präster till katolicismen i protest mot att den anglikanska kyrkan börjat godkänna kvinnliga präster, och i vissa protestantiska länder har präster till och med godkänt och välsignat homosexuella förbindelser som om de vore näst intill lagliga äktenskap.

I kontrast mot allt detta framhåller Johannes B. Westerberg sin ortodoxa kyrka, som genom sjuttioårig förföljelse i Ryssland härdats som diamant och framgått ur prövningen starkare än någonsin, liksom buddhismen i Mongoliet och Kina. Där har inget avkall gjorts på de uråldriga traditionerna som inte medger några förändringar sedan urminnes tider. Resultatet är en religiös trygghet som fler och fler kristna, som blivit besvikna på protestantismens och katolicismens urvattningar, söker sig till och konverterar till. I Finland brukade det förr vara intellektuellt på modet att konvertera till katolicismen. De flesta konvertiter i Finland och Sverige idag är till ortodoxin.

Därmed, slutar JBW, har den ortodoxa kyrkan idag en stabilare grund och ett gynnsammare utgångsläge än någon annan kyrka. Den har prövats hårt och

befunnits ståndaktig. Desto större blir därmed även dess ekumeniska ansvar för det världsomfattande religiösa samarbetet mellan alla religioner för en fredlig återförening av alla världens nationer i ett enda allomfattande gudomligt samförstånd.

Samtal i Jerusalem (del 4)

3.

En annan intressant personlighet jag mötte i Jerusalem var dödgravare. Hans uppgift här i livet var att gräva upp och skotta igen gravar, sätta gravstenar på plats, feja och putsa omkring stenarna, vakta gravgårdarna och på så sätt tillbringa sitt liv. Jerusalems vidsträckta begravningsplats öster om Kidron, där alla judar helst vill läggas så att de får sina ansikten vända mot Sion och Tempelplatsen, vet alla som har varit där hur oändlig den är. Den måste vara kanske världens största och mest tätbefolkade begravningsstad. Denne vänlige dödgravare, som var mycket angenäm att konversera med, ville visa mig både Menachem Begins och den store brittiske tidningsskojaren Maxwells gravar, men så intresserad av dessa personligheters tillstånd och belägenhet som lik var jag inte intresserad av. Han talade med en djup beslöjad Leif H. Andersson-röst, en mjuk rosslande bas, som vittnade om ett djupt engagerat rökande. Han medgav att han rökte 60 cigaretter om dagen. En bekant till mig i Göteborg, en journalist, som rökte i samma takt och blandade i denna musik ett dagligt inmundigande av starksprit och ett antal kannor extra starkt kaffe, fick magsår efter alltför många års daglig och nattlig stress och måste opereras och få hela magen ihopsydd och tillsnörpt. Sedan förbjöds han att dricka kaffe och sprit och röka cigaretter. Han fortsatte röka 60 cigaretter om dagen, dricka starksprit som vatten, sitta uppe nätterna igenom under ständigt kaffedrickande och stressa ihjäl sig för att prestera bra historier. Han var 52 när han fick hjärtinfarkt för tredje gången och dog och hade då klarat sig förvånansvärt länge.

Min dödgravare var betydligt äldre, och vem vet? Det kan kanske vara bra att hålla sig väl med en dödgravare i Jerusalem, men nästa gång jag kommer hit är han förmodligen borta, så som han rosslar. Vår samvaro slutade med att han ville bjuda mig på litet dagsfärsk marijuana. Där gick gränsen. Jag måste tacka nej både till detta, en sight-seeing av Menachem Begins och skojaren Maxwells gravar och alla hans ur jorden framgrävda gamla romerska och herodianska mynt och återvända till heligare plikter.

Naturligtvis går det inte här att återge mina samtal med rabbi Yohanan i Jerusalem mer än i referat, till en sådan man i en sådan stad tar man inte med sig mikrofon och kassettbandspelare, men jag tror han skulle vara nöjd med min återgivning av det viktigaste. Hans vidlyftiga och utomordentligt intressanta psykologiskt djupa analys av Jesu personlighet och dennes entusiastiska övertros tragiska kollision med det dystert konservativa dåvarande judiska etablissemangets känsliga politiska läge under romerskt förtryck och dess förödande konsekvenser för judendomen, som i allt agerade just för att söka undvika allt det som ändå hände sedan, och hans utförliga utläggning över det ytterst känsliga palestinska problemet med alla dess politiska fallgropar med ett latent krig som aldrig upphört med Jordanien, Syrien och Libanon, hans bekymmer över den israeliska ekonomin, som han delar med alla israeler, med ett pinsamt medvetande om shekelns absurda övervärdering till följd av ett plågsamt beroende av Amerika - för många israeler är

amerikanerna som nya romare - med ekonomin uppskruvad till en artificiell överspändhet, och hans mycket intressanta historiska parenteser, till exempel om det Bysantinska riket, som aldrig hade behövt degenerera och gå under om det inte från början till slut ställt sig fientligt till judarna, och om Turkiet, som aldrig hade blivit en stormakt om inte sultanerna från början till slut hade allierat sig med judarna; jag kan här endast ge en skymt av oändligt intressanta utläggningar som hade krävt volymers anteckningar.

När jag lämnade Jerusalem gjorde jag det genom Blomsterporten eller Herodes port, den minsta av de sju, och därmed hade jag gått ut eller in genom dem alla. Men jag var tämligen överansträngd efter dessa båda dagars både intellektuella och fysiska vidlyftigheter och måste antingen ta det lugnt följande dag eller bli sjuk igen. Jag valde det förra.

Men jag hade mycket kvar av Jerusalem att undersöka, och jag hoppades kunna få tid till ett tredje heldagsbesök och ytterligare samtal med min tillmötesgående rabbin, vilket jag hade talat om för honom. Han hade sagt, att jag visste var han fanns, och att han skulle vänta mig på söndag eller måndag. Denna andra dag var det torsdag, och i en överfull buss tog hemfärden till Natanya en timme och trekvart. Det hade varit en relativt vacker dag med solen bakom mjuka dämpande molnslöjor, men månen var borta, och nu började det regna.

Som avslutning till denna andra dag i Jerusalem kan jag anföra rabbinens mest farliga och kontroversiella uttalande. Det rörde sig om Jom Kippur-kriget 1973:

"Det var det mest beklagliga som någonsin har hänt i det moderna Israels historia. Tyvärr måste alla vettiga israeler dra den slutsatsen och lärdomen av det angreppet, att vi aldrig kan lita på araberna. Du måste förstå mig: angreppet var utan motstycke i utstuderad lömskhet. Vi har bara en enda dag på hela året då vi samlas inomhus och ber hela dagen. Då måste ju allting i hela Israel stå stilla emedan vi är judar. Försoningsdagen (*Jom Kippur*) är vår heligaste och allra mest djupt religiösa dag. Detta tog araberna, Egypten, Jordanien, Syrien och Libanon, som strategisk förevändning för att angripa oss på alla fronter samtidigt. Det var bara kallt beräkning bakom denna blasfemiska kränkning av vår heligaste dags bönefrid som utfördes av ett besläktat folk med en likasinnad religion som gör anspråk på att vara lika helig och dyrka samma Gud som vår. Vi må kompromissa med araberna och göra allt vad vi kan för att få leva i fred med dem, men vi kommer aldrig någonsin mer att kunna lita på dem. Det måste du förstå. Detta totala religiösa förräderi gjorde de en gång för alla mot oss, och vi har aldrig kollektivt gjort något sådant liknande mot dem. Förstår du?"

"Och hur tror ni då att araber någonsin skall kunna tro och lita på er?"

"Det paradoxala är att de kan lita på oss, åtminstone kollektivt, och de vet det. Vi har aldrig brutit mot något avtal eller några löften mot dem. Judar håller sina ord och sviker aldrig, fastän märkvärdigt nog de flesta i historien begagnat judarnas pålitlighet mest till att utnyttja dem och bryta ord och löften mot dem när det passat härskarnas godtycke. Men det ska du veta, och det vet vår vän mr John Westerberg där fjärran i Asien, att den sammanslutning av frivilliga krafter som nyligen bytt namn och som ni arbetar med alltid kan lita på en jude, ty hela Israel arbetar enbart för samma sak som ni: för livet."

Må alla anti-israeliter någon gång äntligen lära sig att det faktiskt även finns goda israeliter.

(torsdag 27.1.1994)

(forts. i nästa nummer.)

Gotisk historia, av John Bede, del 20.

Över berg utan slut, över eviga kullar, genom dal efter dal, i ett ständigt vildare och mer oländigt landskap, färdades Oden. En natt, då han för en gångs skull träffat på en fin grotta och där gjort sitt nattläger, tyckte han sig i drömmen se sin mor. Men han var inte säker på att det var en dröm. Denna syn såg han tydligt i natten: Hans älskade avlidna mor kom i självlysande gestalt in till honom i grottan och sade: "Min son, gå ej till Aida!"

"Men varför?" svarade Oden, men modern bara upprepade: "Gå ej till din fränka Aida." Och därmed försvann hon.

Och morgonen efteråt visste inte Oden om han varit vaken eller drömt. Dock var han ordentligt uppskrämd. Han frös och var kall, vilket han inte brukade vara. Ändå beslöt han att fortsätta färdas mot målet.

Han kom fram till bygden vid havet vid älvmyningen en sen kall och ruskig dag. Han var alldeles slut, och hans skinnkläder var i trasor. Han var svullen och blödde och var mer än ihjälsvulten. Krälände tog han sig fram den sista sträckan. Han var mer en mask än en människa. Men Aida levde ännu och var vid bättre mod än någonsin. Uppskakad men glad tog hon genast hand om sin makes sonson och arvtagare och gjorde allt för honom.

"Allt mitt är ditt," sade hon. "Stanna hos oss så länge du vill. Ju längre du stannar, desto bättre."

Och Oden var helt överväldigad av all den vänlighet som alla visade honom på denna stormpinta och ödsliga regniga ort.

Aida, som kunde allt, undersökte noga hans fördärvade öga men kunde inte ge honom ett nytt. Allt kunde hon göra för honom utom detta. Han fick lov att förbli enögd för resten av sitt liv.

När Oden berättat för den gamla goda kvinnan om allt som han upplevt, sade hon:

"Låt inte dina prövningar gå dig till sinnes. Lidandet är en lögn, makten är en lögn, allt är lögn, utom det som icke är. Strunta i dina bröder och deras ondska, ty de tror på verkligheten, på makten, på blodet, på våldet och inte på något annat än det som är reellt, och därför är de och allt vad de gör utan någon som helst betydelse. Endast drömmar är verkliga, blott vindens sus i naturen är sanning, endast friden är verklighet, endast allt det som icke är av denna människornas dödsdömda värld är av någon vikt och betydelse. Lyssna hellre till naturen än till människor, Oden. Sträva aldrig efter makt, men sök dig alltid bort från den. Strunta i världen och ägna dig blott åt det som icke är av denna världen. Allt är lögn som är ont, som gör ont, som ger smärta, som bringar lidande och kval, sorg och jämmer, och endast motsatsen till allt sådant negativt är verkligt och evigt. Lev endast för din kärlek, och strunta i andras hat. Så länge du gör det har du alltid rätt, Oden, även fast hela världen skulle säga annorlunda. Lita aldrig på någon annan än dig själv, ty så länge du lever kommer ingen att ha mera rätt än du, så länge du föredrar kärleken framför makten. Så länge du lever är ingen bättre än du, klokare, godare eller visare, ty så länge du förblir fördriven av människorna med orätt är Gud i dig, Oden, så länge du lever."

I tre långa underbara år stannade Oden hos den gamla och trygga Aida. Hon lärde honom allt vad hon visste, hela sin familjs historia och även hela hans fars

familjs historia, så som hon kände till den. Och Oden mådde bra vid älvmyningen så länge han stannade där hos Ismaels dotter.

Men under de tre åren nådde budskapet om Odens vistelse i väster hans bröders öron. De skickade genast ut ett gäng på hundra ryttare för att fånga och dräpa Oden och Aida och hela hennes folk. Emellertid varnades den gamla kvinnan i god tid och bjöd genast Oden att ge sig av. Han förstod situationens allvar och flydde norrut till de karga otillgängliga öarna.

Under tiden nådde Odens bröders män Aidas gård, men den gamla modern lät sig inte tas levande. Hon gjorde motstånd, förskansade sig väl och försvarades duktigt av alla de sina. De onda angriparna belägrade gården och beslöt att hungra ut den. Det var bara en tidsfråga hur länge Aida och hennes folk skulle kunna hålla ut. Några lyckades fly genom att hoppa i älven och klara sig undan angriparnas pilregn. Allt fler och fler flydde och övergav Aida på hennes egen uppmaning. Till slut hade hon bara tjugo trogna svältande kvar. Hon talade till dem och sade:

"De av er som överlever mig måste hämnas mig. För varje droppe av mitt dyrbara blod som här måste bli ett med jorden måste ni utgjuta tio människoliv! Det blir er plikt, ni som överlever, att utrota våra fiender till sista man. Ni tjugo som är kvar befäller jag härmed att göra ett utfall mot belägrarna, bryta er igenom deras bålverk och fly. Det är den enda chans som finns att någon av oss alls ska kunna överleva. Må de av er som klarar sig igenom överleva länge nog för att ta kål på varenda våldsman i detta land."

"Ni själv då, frun?" dristade sig en av männen till att fråga.

"Jag blir kvar här i mitt hem intill slutet. Skynda er nu!"

Och de tjugo fann sig nödsakade att våga flykten, ty av erfarenhet visste de alla, att vad Aida sade och befallde i längden alltid var det rätta. Och de bröt sig igenom angriparnas linjer, och sexton av de tjugo undkom med livet i behåll. Samtidigt satte den gamla Aida eld på sitt hem. Så noga hade hon planerat branden, att hela gården snart brann som fnöske utan att någon kunde släcka elden. Och hon hade ordnat det så att eldsvådan gjorde det omöjligt för henne att rädda sig, och ingen annan kunde rädda henne heller. Så brände hon sig själv inne med hela sin gård och allt vad hon hade levat och strävat för. Så begick hon ett lågande självmord hellre än att falla i angriparnas händer och gå under på ett än hemskare sätt genom deras tortyr och behandlingsmetoder. Och hennes fiender stod paralyserade, förskräckta och rådvilla och kunde ingenting göra för att rädda den gamla kvinnan. Så dog Ismaels stolta dotter i Norden.

De sexton flyende överlevande dolde sig i skogen och började bedriva försiktig krigföring mot fienderna. De följde de svarta onda männen vart de gick, och varje natt tog de sig till fiendens läger och dräpte en eller ett par eller flera av dem. Det blev en konstant nattlig hemsökelse, och Odens bröders hejdukar kunde inte skydda sig mot dessa nattens tysta mördare. Varje natt blev de skräckslagna mardrömsförföljda onda människors antal ytterligare reducerat. Och endast en av dem alla kom levande hem tillbaka till Odens bröder vid Uppsalen och kunde där för dem berätta allt vad som hade timat.

En av Odens onda bröder hette Leif. Han var den vackraste av bröderna och den av dem alla som mest liknade deras far Atle. När han hört hela historien om expeditionen västerut förstod han omedelbart att det var ute med dem alla. Och från den dagen gjorde han allt för att själv så split mellan sina bröder, skaffa dem ovänner och motståndare, uppvigla folket emot dem och på alla sätt i hemlighet verka för Odens sak. Och Leif, som alltid varit populär och älskad av folket fastän han gick med de onda bröderna, blev det nu ännu mera. Och i väster ryktades det om att alla

förberedde sig på att störta Odens bröders tyranni för att i stället återupprätta Oden. Ju längre västerut man kom, sades det, desto starkare var Odens sak.

Men Oden själv var inte den som ville spilla någons blod. Han levde längst ute vid havet vid en öde mardrömsstrand, där det ständigt blåste och stormade. Ingen visste att han var där på den enda plats i världen där ingen fiende kunde nå honom eller finna honom, utom hans tre allra förtrognaste. Två av dem var hos honom på ön, den tredje var på väg till honom med budet om Aidas, hans välgörarinns död.

När nyheten nådde honom greps han av gränslös förtvivlan. "Min moder! Min moder!" klagade han hjärtskärande. "Min egen moder mördas av mina allra närmaste, och när jag finner en ny moder som blir mig ännu kärare, förlorar jag henne med och på ett ännu grymmare sätt! Ack, min moder, min enda moder, min enda riktiga moder, och min enda andra moder!"

Och han tyngdes den dagen av djup sorg och förblev tyngd av den så länge han levde. Från den dagen sörjde han oupphörligt över sitt livs katastrofer. Djupt betungad av sorger var han från den dagen och allt framgent, och på den dagen tyckte hans tre förtrogna att han blev trettio år äldre. Och från den dagen klippte han aldrig mer hår eller skägg, som på den dagen började vitna och sedan vitnade alltmer hastigt. Genom förlusten av sitt ena öga hade han blivit oigenkännlig för sina fiender, men när han nu så hastigt åldrades och vitnade hade inte heller en enda av hans bröder mer kunnat känna igen honom. "Ack, min moder!" klagade han alltid när han var ensam, och ensamheten blev från den dagen hans käraste sällskap.

(forts. i nästa nummer.)

(John Bede's "*Gothic History*" är vårt svåraste arbete i Fritänkaren, då översättningen av en arkaisk text är mycket svår att göra full rättvisa. Resultatet är därför även, vilket många läsare gjort oss medvetna om, det mest svårlästa i Fritänkaren, vilket vi ödmjukt ber om överseende och tålamod med.)

Nästa avsnitt kommer att behandla Odens död.)

Nya indiska turer, del 6.

Från Darjeeling till Guahati i de nordöstra territorierna, sällan besökta av västerlänningar, och här finns en helt ny värld att upptäcka. Guahati, den största staden och centralorten för hela Assam, är stort som Malmö och har ungefär samma stadsplan. Den ligger vid södra stranden av Brahmaputra, som ger staden all dess skönhet. En strandpromenad både längs den västra och den östra delen av staden rekommenderas, det händer hela tiden saker längs floden, som påminner om Mississippi, och strandlivet är lika pittoreskt som vid Benares och Patna. I den zoologiska trädgården kan man hitta den indiska noshörningen (längst bort) med den afrikanska noshörningen som granne intill. Båda har det relativt bra med stora inhägnader, medan naturligtvis de flesta andra djuren (och särskilt lejonerna) bara tillbringar sina dagar med att gå av och an innanför buren i en desperat och fåfång längtan ut. Här finns även vita tigrar, en indisk specialitet som upptäcktes först 1951, och snöleoparder. Intill ligger den botaniska trädgården som inte har några pinsamheter att uppvisa. Annars är ju i princip alla zoologiska trädgårdar rena djurplågeriuppvisningar.

Det märkligaste med Guahati var dock att jag var den enda vita mannen som sågs till i hela staden. Västerlänningar förefaller ovanliga här, och fördelen med det

är att man slapp bli trakasserad. Väl blev man betraktad med intresse av varenda människa, men inte en enda betraktade en som en utpressningsmöjlighet. Troligen är det så överallt i de nordöstra territorierna, varför det vore tacknämligt att återvända hit och utforska landet närmare, framför allt Shillong, "Indiens Skottland". Även Imphal vore intressant att besöka bara för att uppleva de omständigheter som den oförglömlige Max Chablon lämnade denna världen under, och givetvis det kristna Nagaland. Alla dessa länder gränsar till Burma, som också är ett land som ropar på hjälp och där det finns mycket att uträtta framför allt politiskt.

Knappt hade jag börjat fantisera och drömma om Imphal, så fick jag till rumskamrater ett glatt sällskap unga soldater som bjöd på indisk rom, som faktiskt inte var så dålig. Den indiska whiskyn lär vara opålitlig och kunna smaka allt från champagne till ricinolja, men dessa kamrater höll rommen som en mer pålitlig vara, och jag övertygades av deras konkreta argumentering med ovedersägligt bevis ej utan verkningar. De skulle alla till Imphal. En av dem hade aldrig sett en engelsman förut och var så intagen av sin upplevelse av mig att han bad mig följa med till Imphal. Tyvärr måste jag tacka nej både av tidsskäl och praktiska skäl: jag hade redan med byråkratisk möda lyckats försäkra mig om en platsreservation till Calcutta, och, som sagt var, i saknad av visum var jag egentligen portförbjuden redan i Guahati, och Imphal hörde till de mest förbjudna nejderna i Indien i synnerhet för utlänningar. Han lämnade mig dock sin adress och bad mig verkligen komma till honom i Imphal ett annat år när jag hade mera tid. Sedan drog de fem unga soldaterna ut på en whiskyruna i staden medan jag lämnades åt mitt tåg.

Resan till Calcutta tog 26 timmar och erbjöd mycket positivt resällskap. Ovädersmolnen hängde fortfarande över Darjeeling och Kanjenjunga, så ingenting lockade mig att stiga av i Siliguri: Indien tycks vara drabbat av en sällsynt eftermonsun. En av resällskapet hade varit i Tawang i närheten av Tibet i den västligaste delen av Arunachal Pradesh, ett stort buddhistkloster på 3000 meters höjd som utlovade ett intressant besöksmål i framtiden. Två damer kom direkt från Gangtok och förhörde mig noga om Tibet. Den ena var mycket angelägen och vacker och fick mig att prata mig fullständigt hes om Tibet, då hon ställde mig många frågor. Hon ställde sig kritisk till att tibetanerna inte tycktes göra någonting själva åt sin sak. Hon menade att de bara såg på när deras kloster förstördes och förföll och väntade sig att resten av världen skulle göra allt för dem. "Men vad kan väl buddhistiska munkar och nunnor göra när kineserna kommer med flygplan och bombar deras kloster?" invände jag. "Hur kan väl ett pacifistiskt folk försvara sig mot k-pistar och tanks? Det enda de kan göra är att sten för sten långsamt bygga upp sina kloster igen när kineserna förstört dem färdigt, och det tar tid, då kineserna inte ens låter dem få ha sina pengar och ännu mindre rörelsefrihet eller rätt att arbeta med vad de vill och bäst duger till." Och så höll vi på tills jag var fullständigt hes. En yngre man i samma kupé blev det sedan som gav mig nattkvarter i Calcutta.

Tåget var då tre timmar försenat och kom fram efter midnatt till Sealdahstationen, där det inte gick att få något "*retiring room*", vilket var lika bra det, då standarden på denna station var anmärkningsvärt låg även jämfört med vanlig Calcuttaslum. Min reskamrat bodde emellertid i närheten, och han tog mig in i sitt hus utan några reservationer. Det var ett vackert hem i tre våningar, och familjen härstammade från Ramakrishna - han och hans fru jämte Vivekananda hängde på väggen tillsammans bland övriga släktingar. Min vän var enda barnet, och hans onkel var pensionerad och gick hemma hela dagarna medan båda föräldrarna arbetade. Min unge värd var själv ingenjör.

På morgonen försökte jag få tag på min Calcuttavän från förra året, men telefonnumret han hade lämnat förde mig till en dam med samma namn som inte kände till honom. Tydligt var han en bror till hennes man som bara kom och hälsade på någon gång då och då. I brist på annan adress hade han lämnat sin brors adress, och hans bror kändes tydligt inte vid honom. Ytterligare ett komplicerat indiskt mysterium.

I stället träffade jag på två andra intressanta herrar. Den ena hade en dotter inom den indiska televisionen i Delhi, och han blev eld och lågor över konferensen i Simla, som just rörde hans specialområde: motsättningarna mellan I- och U-världen, den nya kolonisationen av tredje världen genom videovåld, rockmusik och coca-cola, den skandalösa vapenindustrins globala korruption och fördärv för vars skull president Kennedy och Olof Palme blev skjutna, och så vidare. Han visste mycket om saken.

Den andra var läkare hos moder Teresa, vars sjukhus jag passerade, där han arbetade nattetid. Jag passerade det under dagen på väg till *College Street*, där Indiens främsta och flesta bokaffärer finns, och vi hade ett intressant samtal om kristendom, aids och läkarvetenskapen. Han trodde inte på några medicinska metoder mot aids utan ansåg att denna världsfara endast kunde komma åt längs andra mer esoteriska vägar. I samma veva kan jag rekommendera restaurang *Khalsa*, ett utsökt ställe drivet av sikher, där jag hade mitt bästa mål mat hittills i Indien. De hade en träffande slogan: "Vi tror bara på Gud. Alla andra måste betala kontant." För första gången i Indien orkade jag inte med allt jag fick på tallriken, fastän det bara var vegetariskt.

Genom en kuriös tillfällighet råkade jag ständigt ut för jippon vart jag än reste i Indien. I Delhi och Simla var det valrörelse med buller och bång och pamptillställningar med utgångsförbud i huvudstaden till följd av alla valkalabaliker, i Darjeeling var det Gurkharörelser och kommunister i farten, i Guahati drällde det av tungt beväpnade soldater som till och med satt vakna i tåget och bevakade det mot bomber och terrorister, som om många sådana just hade smält av, och i Calcutta var det Kalis fest, dödens gudinna, med ren karnevalyra och fyrverkerier hela natten. Vad följer sedan? Lyckligtvis blir det ingen ny *Kumb Mela* i Allahabad med miljoner nakenbadare i Ganges samtidigt förrän om åtta år anno 2001. Men då! Vilket beach-party! 1989 tog man för givet att minst 200,000 skulle trampas till döds i oredan, när alla miljoner skulle hoppa i plurret samtidigt, men tragedin uteblev, och det blev bara plaskfest till tusen för hela slanten utan en enda incident.

Men hör och häpna inför denna bengaliska middag! Jag bjöds på middag av mitt värdfolk, men det var en högst säregen middag. Den bars upp på mitt rum där jag fick inta den i ensamt majestät i husets tornrum medan familjen åt för sig själva där nere. Den bestod av två kokta ägg, två sandvikare, två bananer och en hel flaska rom (42,8%) av berömlig indisk kvalitet, bästa tänkbara medicin mot allt möjligt. De hade alltså bemödat sig om att skämma bort mig med en riktigt engelsk dålig kvällsvard, och den smakade fullständigt pyton - utom rommen. Smörgåsarna vägrade jag äta, och när jag tillfrågades varför svarade jag rättframt: "Det enda bröd jag äter i Indien är indiska chaupattis!" Och de hade inte vågat servera mig sådana eller någonting indiskt! Dock var jag tacksam för rommen, som både gjorde och mådde gott inombords, medan hela Calcutta dånade av festligheter, fyrverkerier, karnevaler, nattliga dansriter och ett folkmusikliv utan motstycke - dödens gudinna Kali var tydligt en enbart rolig dam, så rolig, att det är för hennes skull som alla *suttees* offerar sig, (indiska levande änkor som låter bränna sig levande på sin makes bål. Det är olagligt men förekommer alltjämt. Varje gång det händer blir det eviga diskussioner i pressen, då det alltid finns de som hävdar att *sutteen* var frivillig och

de som påstår motsatsen. Hela sanningen blir aldrig helt klargjord, varför diskussionerna och de juridiska turerna fortsätter i det oändliga, som om det inte räckte med att änkan redan hade bränts levande.)

En hel flaska rom, och ett helt Calcutta utbrett framför mig i total festyra, - fest och rus överallt, en glädje utan gränser, en total lössläpphet till gudinnans ära, en universalberusning utan måtta eller någon begränsning i en av världens största och fattigaste men även mänskligaste städer - min indiska lycka var fullkomlig."

(forts. i nästa nummer.)